

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:01.11.2022 ✓Accepted/Kabul:03.02.2023

DOI:10.30794/pausbed.1197380

Research Article/Araştırma Makalesi

Oğuz, A. ve Oğuz, S. (2023). "Mültecilere Dönük Nefret Söylemi ve Toplumsal Düzensizlik", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 56, Denizli, ss. 31-42

MÜLTECİLERE DÖNÜK NEFRET SÖYLEMİ VE TOPLUMSAL DÜZENSİZLİK

Alaattin OĞUZ*, Sunay OĞUZ**

Öz

Bu çalışma mültecilere yönelik yaygın nefret söylemine odaklanmaktadır. Mültecilerin toplumda bir huzursuzluk kaynağı olarak görüldüğü ve halkın önemli bir kısmının alışlageldik yapısal durumun bozulmasından endişe duyduğu gözlenmektedir. Sosyal düzensizlik teorisyenleri başta olmak üzere sapma konusunu çalışmış olan birçok sosyoloğa göre, bir toplum alışlageldik sosyal düzene uygun düşmeyen yeni fikirlere ve geleneklere maruz kaldığında, sosyal düzensizlik artar. Bu çalışmanın odağındaki etiketleme kuramı bu bakış açısını, orta sınıfları bir analiz nesnesi kılarak ortaya koymaktadır. Bu çalışmada öteki/yabancı unsurların, etiketleme davranışı yoluyla kamusal alanda hedefe konmalarının çelişki ve düzensizliği daha da artırdığı iddia edilmektedir. Zira bireylere atfedilen negatif etiketler, bu negatif imaj odağında çatışmalı bir vasatın oluşmasına yol açmaktadır. Suriyeli mültecilerle ilgili örnek haberler üzerinden dışlama ve etiketleme davranışlarının incelendiği bu çalışmada nitel araştırma tekniği kullanılmış ve içerik analizi yoluyla da veriler çözümlenmiştir. Örnek haberler Suriyeli mültecilerle ilgili şiddet içerikli hadiseleri barındırmaktadır. Mülteciler toplumun grupsal onur ve dayanışma ekseninde örgütlenme çabasına dönük bir tehlike olarak değerlendirildiğinden, bu durum milli duyguları harekete geçirmekte ve kendi ev sahiplikleri konusunda bir irade beyanını gerektirmektedir. Örnek haberlere konu olan eylemler de bu duyguyu destekleyen anahtar kelimeler içermektedir. Çalışmayı ilgilendiren asıl boyut ise medyada geniş yer bulan insan eylemlerinin analizidir. Bu hadiselerde etiketleme ve buna eşlik eden doğallaştırılmış tepkinin medyaya yansıyan boyutları çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Sapma, Anomi, Nefret söylemi, Etiketleme.*

HATE SPEECH AGAINST REFUGEES AND SOCIAL DISORGANIZATION

Abstract

This study focuses on widespread hate speech against refugees. Refugees are seen as a source of social unrest, and a considerable number of people concern about the deterioration of the regular social order. According to many sociologists who have studied deviance, especially social disorganization theorists, social disorder increases when a society is exposed to new ideas and customs that do not fit the usual social order. Labeling theory, which is the focus of this study, reveals this point of view by making the middle classes an object of analysis. This study claims that targeting other/stranger elements in the public sphere through labeling behavior further increases contradiction and disorder since the negative labels attributed to individuals lead to a conflicting environment. A qualitative research technique was used, and data were analyzed through content analysis by examining exclusion and labeling behaviors in the sample news about Syrian refugees. The news contains violent events related to Syrian refugees. Since refugees are considered a danger to society's declared group honor and solidarity, people's reactions activate national feelings and require a declaration of a rightful owner position in the area. The main motive of this study is to analyze human actions receiving widespread media coverage. Labeling and the naturalized reactions in these events constitute the primary focus of the study.

Keywords: *Deviance, Anomie, Hate speech, Labelling.*

*Arş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, DENİZLİ.

e-posta: aoguz@pau.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-6908-2820>)

**Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Yeniçağ Tarihi, ANKARA.

e-posta: aksoysunay@gmail.com (<https://orcid.org/0000-0003-4939-5894>)

GİRİŞ

Bir topluma mensup bireylerin kendilerini nasıl gördükleri, toplumdaki diğer bireylere yaklaşımları ile doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla bir toplumun asli unsuru olarak kendini konumlayan bir birey için öteki ve onun taşıdığı özellikler yaygın algıyı güçlü bir şekilde etkiler. En yalın tabirle ötekine karşı imgelerin tarafsız olmadığını söyleyebiliriz. Bununla ilintili olarak medya ve kamuoyunda herhangi bir azınlık grubunun, bir mültecinin, bir marjinal kimliğin olumsuz olarak tanımlanması sadece çoğunluk hissinin kendini verili olarak haklı görmesinden kaynaklanmamaktadır, bu aynı zamanda kırılğan ve güvensiz bir toplumsal yapının varlığının da işaretidir.

Türkiye’de nefret suçunun yaygınlaşması üzerine son dönem siyasi tartışmalara bakıldığında da bu tür dışlayıcı ve saldırgan söylem ve eylemlerin ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik koşulları dolayısıyla biriken bir huzursuzluğa paralel ilerlediği iddia edilebilir. Son dönemde bazı ırksal dışlayıcı nefret ifadelerinin arttığı, sosyal medyada politik doğruculuğun önemsenmediği görülmekte, netice olarak mültecilere ya da azınlıktaki bireylere ve mülklerine yönelik birçok fiziksel şiddet vakası meydana gelmektedir.

Bununla birlikte, ön yargı ve nefrete dayalı suç türlerini tanımlamak son derece çetrefillidir çünkü konu, bağlamsallığı ve göreliliği nedeni ile sınırları belirgin bir tanıma engel olmaktadır. Ön yargının nasıl tanımlanacağı ve bireyin ön yargısı ile suç davranışı arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı konusu da, nefret suçunun nasıl ölçüleceği de bu başlık altındaki hassas problem alanlarıdır. Bu bağlamsallık ve özne odaklı durum nedeniyle konunun algısal boyutu ile sorunsal arasındaki ilişki kaçınılmaz olmaktadır. Bu meyanda, özellikle Suriye iç savaşı sonrasında Türkiye’ye ve Batı ülkelerine göç eden mülteciler aleyhinde nefret söylemleri ve suçlarında bir artış gözlenmektedir. Nefret, suç davranışının kamuoyunca karşılık bulmuş, yani sosyal boyutunu ima ederken; nefretin ikinci boyutu da bireyin değişen toplumsal koşullara dair hissettiği öfkeyi, yani kısmen anomiyi yansıtır. Yani aslında nefret söylemlerinde hem toplumun bir kesiminin hem de bazı bireylerin kendi varlığı ile alakalı, hem total hem de bireysel bir kaygı durumundan söz edilebilir. Öteki/yabancı unsurların, etiketleme davranışı yoluyla toplumda birer hedef haline gelmeleri, yaşamı giderek daha da düzensiz ve çelişkili hale getirmektedir. Çünkü kişilerin negatif bir şekilde etiketlenmesi bu negatif imajın bir karşıt kimlik olarak toplumda gerilim unsuru olmasına yol açacaktır. Hatta bazen bireyler bu etiketleri bir statü gibi benimseyerek muhtemel esnek geçişlerin imkanının da önüne geçebilecektir (Lemert, 1951: 38). Çelişkinin büyümesi ve çatışmanın şiddetlenmesi de bu yüzdendir. Oysa modern vatandaşlık, bireylere kendi kendilerini yönetmeleri prensibiyle onlara belirli bir toprak parçasında bir ayrıcalık tahsis etmektedir. Bu ayrıcalığın her topluma özgü kültürel, etnik, dini, mezhepsel ve ideolojik karakteristikleri olabilir. Fakat etiketleme ve nefret söylemleri hukuki zemini kaydırıp özcülüğe kapı aralayarak o toplumun özgüllüğünü de sınırlandırmış olur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada Suriyeli mültecilerle ilgili 2 örnek haber üzerinden dışlama ve etiketleme davranışı incelemeye alınacaktır. Mültecilere dönük saldırılara dair haberlerin içeriğine medyascope.tv, voaturkce.com, yenisafak.com ve cumhuriyet.com.tr yayın organları üzerinden ulaşılmıştır. Nitel araştırma tekniğinin kullanıldığı çalışmada, içerik analizi yoluyla ilgili veriler analiz edilmiştir. İçerik, neyin içerildiğini belirtir ve içerik analizi de bir mesajda neyin içerildiğinin analizidir. İçerik analizi, mesajın içeriğinin, içerik hakkında çıkarımlarda bulunmak için temel oluşturduğu bir yöntem olarak görülebilir (Nachimas & Nachimas, 1976: 132). Çoğunlukla iletişim bilimlerinde kullanılan bir teknik olan içerik analizi Stone’a (1966) göre belirli referansların, tutumların veya temaların belli bir analiz birimine ne ölçüde nüfuz ettiğini göreceli olarak değerlendirmek için uygulanan bir tekniktir. İçerik analizi olgulara içerikten elde edilen çıkarımlara atıfta bulunarak vurgu yapıldığını gösterir. Dolayısıyla kuralları açıktır ve tekrarlanabilirlikten yola çıkarak nesnel çıkarımların yapılabilmesiyle ilgilidir. Odaklanılan analiz üniteleri mektuplar, günlükler, gazete içerikleri, edebi eserler, radyo-televizyon içerikleri, belgeler veya semboller olabilir.

Sosyal bilimler ve iletişim araştırmalarında sıklıkla kullanılan içerik analizi; sosyal değişim, kültür, kitle iletişim, sosyal konuların haberlere yansımaları gibi çok çeşitli temaları anlamak maksatlı geniş bir kullanıma sahiptir. Medyaya yansıyan sosyal sorunlar arasında kadına yönelik şiddet, değişim, nefret suçu ve dışlama sayılabilir. Son günlerde en çok rastlanılan konular ise ön yargı ve ayrımcılık gibi sosyal olgulardır.

İçerik analizi sayesinde araştırmacı gözlemlerin ötesine geçer ve olgular hakkında daha somut ve spesifik olacak şekilde çeşitli ifade ve cümlelerin referanslarına odaklanır. Bu açıdan kontekse dönük olduğu için anlamlar

daha ince işleme şansı bulur ve dolayısıyla politik olarak netameli konuların ele alınmasına imkân sağlar (Stempel, 1989: 121).

Araştırmacı, gerekli bilgilerin bir kısmının eksik veya yanlış kodlandığını tespit ederse bu, metne geri dönmenin ve eksik verileri tamamlamanın mümkün olması açısından güvenli bir yöntemdir. Ancak deneysel çalışmalarda veya tarama araştırmalarında kullanımı her zaman mümkün değildir (Woodrum, 1984). Dolayısıyla emek yoğun ama hedefi doğrudan yakalayan bir tekniktir.

Bu çalışmada 2 gazete haberi içerik analizi ile ele alınarak habere konu olan insan eylemleri çözümlenmiştir. Burada Laswell'in (1948: 117) meşhur ifadesiyle "kimin, kime, neyi, ne etkide söylediği" temelinde içeriğin karakteristiği ortaya konulacaktır. Kullanılan örnek haberler Suriyeli mültecilere yönelik nefret söylemi ve şiddet eylemleri içermektedir. Mülteciler toplumun bir bölümünde ortak onur ve dayanışma duygularına yönelmiş bir tehdit olarak algılandığından, bu insanların mültecilere tepkileri milli hisleri öfkeli bir biçimde öne çıkarmak biçiminde gelişmektedir. Yani insanlar ülkenin sahipliği konusunun tehlikeye düştüğünü düşünerek bir hayal kırıklığı içerisine girmektedirler. Örnek haberler de zaman zaman bu duyguyu destekleyen bir dille verilebilmektedir. Ancak haberlerin veriliş biçiminden ziyade haberde geçen şiddet içerikli hadiselerle odaklanıldığı için özellikle seçilmiş bir gazete yoktur ve gazeteler farklı ideolojik ve siyasi yönelimlerden seçilmiştir. Tüm bunların ötesinde, bu çalışmayı ilgilendiren asıl boyut da hadiselerin içeriğinde geçen insan eylemlerinin analizidir. Bu hadiselerde etiketleme ve buna eşlik eden doğallaştırılmış tepkiler, medyaya yansıyan boyutları ile gözlemlenmektedir. İki haberde de kolektif duyguların tehlike altında olduğu duygusuyla olayın öznelinin geliştirdikleri söylemin izi sürülmektedir.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Haberlere konu olan eylemlere geçmeden önce toplumdaki sapma ve düzensizlik konularının ele alınmasındaki tarihsel süreci değerlendirmek yerinde olacaktır. On dokuzuncu yüzyılda eşi görülmemiş bir ölçekte servet birikimine izin veren ekonomik dönüşümler, insan davranış, değer ve düşünce hayatında büyük değişiklikleri beraberinde getirip bireysel inisiyatiflere kapı aralamıştı. Modern sosyal bilimlerde topluma dair yapılagelen normal ve anormal şeklindeki ayırım çabaları da bireysel inisiyatiflere büyük bir rol yükleyen ahlaki düzeydeki bu değişikliklerdi (Baudelot&Establet, 2008: 28). On dokuzuncu yüzyıl, eski ve yerel gelenekler dünyası içinde yeni üretim biçimlerinin ve toplumsal yaşamın aniden ortaya çıkmasıyla karakterize edilmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllardaki hızlı altyapı gelişimi, büyük ölçüde eşgüdümlü ve planlıydı. Altyapıyı düzenlemek ve yeni toplumsal üretim merkezlerinin büyümesini teşvik etmek için devlet müdahalesi Avrupa'da, hatta Avrupa'yı örnek alan ülkelerde yaygın bir politikaydı. Bu gelişmelerin sosyal politikalarındaki karşılığı toplumsal sapmaya dair bilimsel ve öngörülebilir politikalar üretme motivasyonunun ortaya çıkması olacaktır. Tahmin edilebilirlik modern toplumsal örgütlenme sürecinin önemli bir parçasıydı ve istatistiki verilerin bürokraside kullanımıyla on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren yönetim stratejilerini, buna mukabil sosyal bilim pratiklerini hâlihazırda derinden etkilemişti. Artık "şeyler" nicel doğaları üzerinden yargılanma yoluna gideceklerdi (Hacking, 1990: 4-5). Bunun en bilindik örneği Durkheim'in kendisinden önceki spekülasyon toplumsal açıklamaların ötesine geçerek, empirik veriler üzerinden intihar vakasını ele alma çabasıydı. Bu değişiklik esas olarak ulus-devletlerde meydana geldi. Dönemler boyunca süren, belirli bir formata uygun modern vatandaşın inşası, sıradan bireyleri dikkate alınır ve reel toplumsal aktörlere dönüştürmüştü. Yönetici sınıfla eski toplum düzeninde olduğu gibi aşılmaz duvarlar mevcut değildi ve değişmez yasalar sıradan insanlar için geçmişte kalmış gibi görünüyordu. Artık modern sıradan vatandaşlar belirli bir iradeye sahip aktörler haline gelmişti. Siyasi elitlerin yatırımlarını doğru yöne yönlendirmesini sağlamak için mücadele edebildikleri için vatandaşlar, istedikleri değişikliklerin mümkün olduğunu ve siyasi karar alma süreçlerini etkileyebildiklerini görmekteydiler. Empirik verilerin daha iyi anlaşılması, piyasa ekonomisinin kontrol ve işleyişini de ele geçirmeyi mümkün kıldı. Dolayısıyla 20. yüzyılda büyüme, on dokuzuncu yüzyılınkinden çok farklı bir sosyal bağlamda gerçekleşti. On dokuzuncu yüzyılda, sosyal yapılarıdaki kargaşa, ekonomik büyümenin toplumsal karmaşa ile bağıntısı olduğunu düşündürüyordu. Yirminci yüzyıl ise hem eldeki verileri artırdı, hem de toplumsal sorunlara klasik yaklaşımların daha incelikli olarak revize edilmelerini sağladı.

Sapmanın Toplumsal Temeli

Sapma davranışı, insan kolektivitesinin olağan bir sonucudur ve fonksiyonalistlere göre tedavi edilmesi gereken bir patoloji de değildir. Ya da yirminci yüzyıl başlarındaki yaygın fonksiyonel görüşe göre en azından bu olguya toplumda işgal ettiği olumlu pozisyon çerçevesinden bakılmalıdır. 1920 - 30'larda ABD'deki Chicago Okulu bu konuyu bir patoloji olarak ele almaya başlamıştır. Chicago Okulu ve bazı ABD'li akademisyenler 1900'lerin ilk dönemlerinde ABD'deki hızlı büyüme ve heterojenleşmeye dair hızlı bir reaksiyon vererek suç - sapma konularına eğildiler. Sorunları bir kent problemi olarak ele aldılar ve buna bağlı olarak sosyal düzensizlik yaklaşımını geliştirdiler. Hızlı göç, endüstrileşme ve hızlı kentleşme temel problem alanlarıydı. Bu faktörler önceki döneme atfedilen, huzur ve düzeni bozan unsurlar olarak görülüyordu. Toplumda düzen bozulunca bireysel ilişkiler de bozulacak ve sapma davranışları görülecekti (Traub&Little, 1999: 63-64). Merton'a göre bir toplumdaki tüm insanlar için belirli hedeflere ulaşmayı sağlayacak meşru araçlara erişim olmadığı için sonuçta sapma oranları toplumun bazı kesimlerinde daha yüksek olacaktır. Merton'un teorisinden yola çıkarak konuşursak, sapma davranışının alt sosyo-ekonomik sınıflarda üst sınıflara göre daha yaygın olacağı söylenebilir, çünkü alt sınıflardaki insanların başarı için meşru araçlara sahip olma olasılıkları daha düşüktür. Bu nedenle alt sınıfların, öngörülen hedeflere ve kariyer basamaklarına ulaşmak için gayri meşru yolları kullanmak zorunda kalma ihtimalleri yüksek olacaktır (Merton, 1968: 186-188). Edwin Sutherland ve Donald Cressey bu sosyal işlevselci ve anomi temelli açıklamalara itiraz eder ve beyaz yakalı suçluluğunun da yaygın olduğunu, beyaz yakalılığın da sapma davranışı üzerine eğilinmesi gerektiğini ileri sürer. Yukarıda Merton'ın iddia ettiği yükselme araçlarına sahip olma kriterini eleştiren Sutherland ve Cressey, bu araçlara sahip olmalarına rağmen orta-üst sınıflarda da suç davranışının yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Sutherland ve Cressey'in çizdiği çerçeve, bireylerin suç tekniklerini ve güdülerini başkalarıyla birlikte öğrendiklerini, aynı şekilde kriminal olmayan davranış ve güdülerini de bu şekilde öğrendiklerini ortaya koyar. Bu nedenle, suç davranışının birincil koşulu, yasayı ihlal etmeye elverişli olan diğer kişilerle ilişki kurmaktır. Sutherland ve Cressey'in teorisi, herhangi bir sosyal sınıfta suç davranışını açıklamaya yönelik çok genel bir teoridir. Belirli koşullar altında sapkın davranış oranlarıyla ilgilenen Merton'un anomi teorisinin aksine bu bakış açısı, belirgin bir şekilde sapkın olmanın etkileşimli yönlerine odaklanır ve işlevselci/sınıfsal açıklamaları yanıtıcı bulur (Sutherland&Cressey, 1978: 77-78).

Sapmada farklı bir yaklaşımı temsil eden kontrol teorisinde dikkat, sapmayla ilgili süreçlere olan özel ilgiden, uyma davranışını sürdürmede önemli kabul edilen faktörlere kaydırılmıştır. Yani, sapmayı net bir şekilde anlamanın temel kriteri, insanların çoğunluğunun aslında neden sapma davranışı göstermediğini açıklamaktır. İnsanlar uyma davranışını neden sergilerler? Kontrol yaklaşımçıları, bireyler normları ihlal etmeye motive olabilecekken, çoğu insanın bu dürtülerini kontrol altına aldığını veya kontrol ettiğini belirtir. Bu uyma davranışını da yeterli bir sosyalleşme sürecine tabi olmakla açıklarlar. İnsanların çoğunluğu yeterli düzeyde bir sosyalleşme süreci geçirirler. Dolayısıyla sapkınlığı da yetersiz sosyalleşmenin bir sonucu olarak görmektedirler. Çoğu birey uyum davranışı gösterir çünkü iç ve dış kontrol mekanizmaları güçlüdür. Bireyin hedefe ulaşma yolları kısıtlanmış değildir. Ayrıca ötekine bağlılığı ve toplumsal bütünleşme isteği normal düzeydedir. Sapma, bu kontrol mekanizmaları bozulduğu durumlarda ortaya çıkar (Hirschi, 1969: 16-17). Fark edileceği üzere kontrol yaklaşımında Durkheimci işlevselci yaklaşımın izleri görülmektedir. Tek fark, sapma yerine uyma eyleminin odağa alınmasıdır.

Çerçeveleme (*containment*) yaklaşımına göre ise psikiyatristler, psikologlar ve sosyologlar gibi bazı davranış bilimcileri, doğrudan suç ve suçlulukla ilgili olduğu varsayılan çeşitli faktörlerin ve koşulların işleyişini belirlemede büyük zorluk yaşadılar. Çünkü onlara göre koşulların veya faktörlerin genel olarak insan davranışları üzerindeki etkisini izole etmek ve ölçmek neredeyse imkansızdır. Bunun böyle olması normaldir, çünkü kriminal araştırmalarda nedensellik değil, önleyici tampon mekanizmaların oluşturulması önemlidir. Yani bir neden sonuç ilişkisinden ziyade, insan davranışına dair bir çevreleme işleminin zorunluluğu ortadadır. Bu varsayıma göre bireyleri hizada tutan kapsayıcı bir dış sosyal yapının ve aynı zamanda onları sosyal ve kanuni normlardan sapmaya karşı koruyan bir iç tamponun, bir sınır çizgisinin varlığı kaçınılmazdır. Bu iki çerçeveleme, yasal ve sosyal normlardan sapmaya karşı bir savunma ve yalıtım, moral bozukluğu ve psikolojik baştan çıkmalara karşı bir koruma görevi görür. Sapkın davranışa yol açan nedenler baştan etkisiz hale getirilir ve tampon mekanizma ile buharlaştırılır. Eskiden cemaatsel örgütlenmeler bu tampon işlevini görürken, günümüzde yeni cemaatler ve destek grupları bu hedefe matuftur (Reckless, 1962: 131-132).

Marksist teoriye göre toplumun üst yapısı, ekonomik güçlerin (alt yapı) süregelen gelişiminden doğar ve onu yansıtır. Sınıflı toplumlarda bu üst yapı, bir sınıf denetimi sistemi aracılığıyla yönetici sınıfın hegemonyasını korur. Ailede, dini kurumlarda, derneklerde, medyada, okullarda ve devlette kurumsallaşan bu denetimler, toplumda oluşan gerilimlerle başa çıkmak ve kapitalist gelişiminin selametini sağlamak için bir mekanizma sağlar. Kapitalist toplumlarda üstyapının hizmet ettiği en önemli işlevlerden biri, sorunlu addedilen nüfusların düzenlenmesi ve yönetilmesidir. Sorunlu nüfuslar, Marksist bakışa göre, kapitalist üretim ve yönetim dinamiklerinden herhangi birini rahatsız ettiklerinde, engellediklerinde veya sorguladıklarında genellikle sapkın olarak damgalanırlar. Göreli artı nüfusun alameti farikası, bu nüfusun sermaye birikimi için hem yararlı hem de tehditkâr olmasıdır. Marx, artan nüfusların sermayeye ait olarak kullanılıp atılabilir bir sanayi ordusu olabildiğini ve aynı zamanda bu ordunun sermayenin lehine her zaman sömürülmeye hazır bir kitle olduklarını anlatır (Marx, 1967: 632). Marksist yaklaşıma göre kalabalık ve sorunlu addedilen nüfuslar, zorlayıcı bir kontrol siyasetinden ziyade, sosyal yatırıma ve ileriye dönük planlamaya bağlı olarak ele alınmalı ve bu insanlar insan israfından ziyade insan sermayesi olarak daha kârlı bir şekilde yönetilmelidir.

Sapma davranışına dair söylem gücünü elinde bulunduranları odağa alan ve bu çalışmada operasyonalize edilen bir yaklaşım olarak etiketleme kuramı, sözde sapkın ile toplumda bu tür bir bireyi cezalandırmak isteyenler arasındaki etkileşimin sonuçlarına dair bir çerçeve sunmaya çalışır. Teori açıkça, sosyal kontrol mekanizmalarını elinde bulunduran öznelere, tepki gösterdikleri davranışı azaltmak veya düzeltmek yerine, aslında bu davranışın devamına yol açtıklarını ve etiketlenmiş kişinin sapkın olarak kendi imajını sağlamlaştırıyor olabileceğini öne sürmektedir. Gerek kamudaki resmi görevliler, gerek entelektüel çevreler, gerekse yaygın kamuoyu, sapkın olarak gördükleri bireyleri diğer "normal" insanlardan manevi ve fiziksel olarak ayırarak, grup düzeyinde sapkın birtakım alt kültürlerin geliştiği koşulları kendi elleriyle yaratmaktadırlar. Etiketleme teorisinin temel etkisi, dikkati bireysel sapmadan uzaklaştırmak ve toplumdaki belirli bireyleri veya eylemleri sapkın olarak belirleme gücüne sahip kişilere ve gruplara yöneltmek olmuştur. Çünkü her sapma davranışını sergileyen kişi kestirmeden sapkın olarak etiketlenmemelidir. Kamuoyunun etiketleme davranışındaki bu aceleciliği, "sapkın" kültürün ve organizasyonun kendiliğinden oluşmasına yol açmakta, "sapkın" kültürü kendi kendini yeniden üreten bir sosyal olguya dönüştürmektedir (Lemert, 2000: 36-39).

Etiketleme teorisi bu nedenle, bir kişiyi sapkın olarak tanımlamanın sonuçlarına odaklanır. Bu yaklaşımın temel öncülü, bazı insanların suçlu olarak görülmesinin normal olduğunu belirten Emile Durkheim'a kadar uzanır, çünkü yaptıkları eylemlerin herhangi bir içsel niteliği nedeniyle değil, onlara iliştiirilen toplu bir tanım nedeniyle normal ve anormal tanımlamaları pekişmiş olur. Bu nedenle, neyin sapkın olduğu bizatihi davranışlar veya bunları yapan kişiler tarafından değil, başkalarının bu davranışlara olan tepkileriyle belirlenir. Sonuç olarak, sapma olarak kabul edilen şey kültürler arasında zamanla dönüşebilir. Becker'in belirttiği gibi, "...sapma, kişinin yaptığı eylemin bir niteliği değil, daha çok başkaları tarafından suçluya uygulanan kuralların ve yaptırımların bir sonucudur. Sapkın, etiketin başarıyla uygulandığı kişidir; sapkın davranış da insanların bu yüzden etiketlendiği davranıştır." (Becker, 1963: 9).

Toplumsal Sapmanın Nefret Üzerinden Kimlikleştirilmesi

Yukarıda ifade edilen Durkheimcı normal-sapkın ayrımı modern öncesi ve modern toplumların tümünü kapsayacak şekilde yaygın bir toplumsal kolektivitinin neticesi olarak konumlandırılır. Bireysel ve toplumsal ahlakın temelleri de bu total konfigürasyonun devamlılığı üzerinde anlam kazanır. Buna bağlı olarak, toplumda belirli statüler, tarif edilen birtakım kişisel özelliklerin ve bir yaşam biçiminin karakteristik kalıplarını dayatırlar. Herhangi bir toplumda bir kişinin resmi ya da sivil düzlemde bir veya daha fazla belirleyici özelliği olabilir. Özellikle uzmanlık gerektiren pozisyonlar için teknik yeterliliklerin sağlanması beklenir. Fakat belli bir toplumsal sınıfa ait olmak için bu şekilde yetkilendirilmiş ve tanımı keskin bir pozisyondan bahsedilememektedir. Fakat şurası açıktır ki insanlar, özellikle modern toplumlarda mevcut olan belirli konumların çoğuyla ilişkili bir dizi beklentiyi ve ön yargıyı zihinlerinde taşırlar. Görünüşte masum olan ya da işlevsel olan bu beklenti ve ön yargılar, toplumdaki sosyal inanç ve uygulamalara uygun olarak yeni konumlar elde etmeyi ya da sınıf atlamayı arzulayan kişiler için -olumlu ve olumsuz- iki türlü de sonuçlanabilir.

Durkheim'a göre insanın kendini toplumda tanınmış bir konuma yerleştirmesi için sarf ettiği çabalar için herhangi bir kısıtlama yoktur. Eğer hırslı bir bireyin rahatsızlığı aşılamayacak boyutlardaysa, bu durum toplumdaki mesleki iş bölümlerini de olumsuz etkileyecektir. Zamansallık içerisinde toplumsal ilişkilerin dinamiğinde bir etkileşim söz konusu oldukça, belirli sınıfların ön plana çıkması, buna mukabil bazı sınıfların da gözden düşmesi kaçınılmazdır. Bu durum ilerideki sınıfın hırsını, geride kalan sınıfın da kıskançlığını artırır. Böylesi bir yeni ve kaotik vasattaki en büyük problem sivrilmiş duyguların yönündeki kestirilemezliktir. Bu, toplumsal kontrolü de zayıflatır. Zayıflayan kontrol, doyumsuz arzuları daha da kamçılar ve bu aslında bir kısır döngüdür. Durkheim'ın değişim dönemlerini tasvir ettiği böylesi bir durumda bütün sınıflar kendi aralarında çekişirler, çünkü artık sabit ve tutarlı bir sınıflandırma yoktur (Durkheim, 2005: 211-213).

Durkheim referansı ulus-devlet formasyonu sürecinde seçili konumda olan bireylerin, yeni ve sarsıcı bir politik duruma karşı duydukları psikolojik hırs ve öfke duygularının yarattığı gerilimi anlamak açısından hayatidir. Mevcut toplumsal sınıfların ekonomik zeminindeki değişimlerin yarattığı kaotik ve anomik vasat, siyasi düzlemde gerçekleşen sarsıcı olayların neticesinde de kimlikler düzeyinde cereyan etmektedir. Zira ulus-devlet düzleminde asli vatandaş konumunda olan bireylerin bu hissiyatlarını bir onur duygusuyla yaşadıkları bir vakiadır. Greenfeld&Wu'nun da belirttiği gibi milliyetçiliğin cazibesi, başka hiçbir kültürel çerçeve veya bilinç biçiminin yapmadığı ölçüde kişisel kimliğe bir saygınlık (onur) kazandırmaya dayanır. Bu kişisel haysiyet, ulusların temelde eşit üyelerden oluşan egemen topluluklar olduğu varsayımının bir işlevidir. Böylece her bir üye, insan değeri bakımından diğer her üyeye eşit, egemen ve kendini gerçekleştirebilecek pozisyonadadır. Bir kişinin kendi ulusal kimliğini karalamak, bireylerin insani değer temelindeki eşitliğini inkar etmek, birini onurundan yoksun bırakmak demektir. Pek çok insan için, özellikle de çok az şeye sahip olanlar için, itibar, herhangi bir ekonomik faydadan daha değerlidir (Greenfeld&Wu, 2020: 775).

Milli egemenliğe dair hissedilen itibar yitimi korkusu, genellikle ekonomik ya da siyasi kriz anlarına eşlik eder ve böylesi anlarda toplumun marjlarında bulunan bu nicel olarak az ve güçsüz kesimlerin hedef olması kaçınılmazdır. Zira bu gibi sonradan görünürlük kazanan gruplar kolay bir hedeftirler ve toplumun yapısal sorunlarına eğilmeyi gerektirecek ağır sorgulama ve sorumluluklardan da kaçınmayı kolaylaştırırlar.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BULGULAR

Bu çalışmada mültecilerin, toplumdaki beklentiler çerçevesinde olumsuz davranışlarla neden muhatap oldukları etiketleme yaklaşımı çerçevesinde ele alınmaktadır. Etiketleme teorisindeki ana odak noktası, tanımlayıcıların/değerlendiricilerin olumsuz olarak algıladıkları bireylere veya eylemlere nasıl tepki verdiği'dir. Etiketlemede kuralların oluşturulmasında yer alan süreçler, bunların uygulandıkları bağlam ve bunların sapkın olarak nitelendirilenler üzerindeki etkileri ana odak noktasıdır. Dolayısıyla, davranışın öznel tanımlarına ve etiketlenenler üzerindeki sonuçlarına vurgusuyla, dikkati bireyin eyleminden uzaklaştırır. Dikkati daha çok kurumsallaşmış sosyal kontrol süreçlerinin ve sosyal tanımların kimin lehine ve aynı zamanda kime rağmen olduğunu belirleme yollarına doğru kaydırır. Kısacası, kişinin benlik algısını dönüştüren ve o kişiyi sapkın bir kariyere kilitleme sürecini başlatan ve statüde belirgin bir değişikliğe neden olan şey, davranışın kendisinden ziyade bireyin davranışının sapkın olarak tanımlanmasıdır. Etiketleme yaklaşımında sapkın kişi, ötekileştirici ve yalıtıcı süreçlerin bir ürünüdür. Doğuştan bir fiziksel kusur, itici bir görünümle doğan bir çocuk, karşı cins hareketlerine veya görünümüne sahip olan bir çocuk veya azınlık ırksal veya kültürel grupta doğan bir çocuk gibi örneklerde olduğu gibi, bazı kişiler doğduğundan itibaren diğerlerinden bireysel olarak ayrılırlar (Lemert, 1951: 75). Her ne kadar etiketleme kuramında sapma davranışı ile itham edilen bir özne mevcut olsa da, biz burada denklemin eyleyici özne kısmını (mülteciler) sadece kendi varlığından ibaret bir konuma yerleştirip, etiketlemeyi sakıncalı özne ile onun algılanma biçimi toplamında ortaya çıkan bir durum olarak ele almaktayız.

Amerikan Psikoloji Derneği nefret suçunu, tamamen veya kısmen bir suçlunun bir ırka, dine, engelliliğe, etnik kökene, cinsiyete ve kimliğe karşı ön yargısı tarafından motive edilen, bir kişiye veya mülke karşı işlediği suç olarak tanımlar (2018). Nefret söylemi, bir grup insanı karalamayı amaçlayan bilinçli ve kasıtlı bir söylem biçimidir. Aynı zamanda bir gruba mensup birine yönelik nefret, aşağılama veya hor görme biçimini de buna dahil edebiliriz. Nefret söyleminin diğer tanımları arasında ırk, renk, din, etnik köken veya milliyet gibi tanımlayıcı özellikler ile cinsiyet, cinsel kimlik veya yönelimler de yer alır (Lilian, 2007: 719). Nefret söylemi medyada ve sosyal ağlarda

farklı biçimler aldığından bu söylemi sosyal bilimler literatürü içerisinde tartışmanın çetrefilliğinden bahsetmiştik. Nefret söylemleri, başkalarının kötü veya manipülatif niyetleri olduğunu varsayar ve sıradan vatandaşların öfkelenmesi ve bir eylemde bulunması için genellikle tahrik edici bir dile sahiptir. Bu anlamda, pratik sonuçlarını belirlemek için belirli bir toplumdaki nefret söyleminin haritasını çıkarmak, onları diğerleriyle karşılaştırmak ve bunların etkilerine karşı alınacak önlemleri değerlendirmek kaçınılmazdır.

Yaygın kamuoyunun, toplumun marjinde görünen bu gibi topluluklara olan tepkisi, bu gruplara olan her türlü negatif tutumu olağanlaştırmakta ve yine bu grupların kamusal görünürlüğü de, kendini toplumun asli üyeleri olarak gören çoğunluk için bir tür meydan okuma ve tehdit olarak algılanmaktadır.

Mülteciler meselesi daha yakın zamanlı ama toplumsal sonuçları çok ağır bir konu başlığıdır. Türkiye'nin Ortadoğu ile Avrupa arasında kalan bir bölge olduğu dikkate alınır, birçok mülteci için bir geçiş hattı hüviyetinde olması şaşırtıcı olmayacaktır. Suriyeli mülteciler, Suriye iç savaşının başlangıcından beri Türkiye'de yaşıyor olsa da, bugün hala Türk toplumuna uyumları ile ilgili önemli bir sorundan söz edilebilir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından 2020'de yayınlanan bir raporda dünya çapında toplam mülteci sayısının 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana kaydedilen en yüksek sayıya ulaştığını ifade etmektedir (UNHCR, 2020). Bu olguyu destekleyen önemli bir faktör, 2011'de başlayan Suriye iç savaşıdır. Yine aynı rapora göre çatışma nedeniyle 6,6 milyon Suriyelinin, evlerini terk etmek zorunda kalarak çoğunlukla komşu ülkeler Lübnan, Ürdün ve Türkiye'ye kaçtığını göstermektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine göre Türkiye, 2014'ten bu yana dünya genelinde en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Eylül 2020 itibarıyla Türkiye, 3,6 milyonu Suriyeli ve 370.000'e yakın sığınmacı ve diğer milletlerden mülteci olmak üzere yaklaşık 4 milyon mülteciye ev sahipliği yapmaktadır.

Diğer taraftan birçok rapor Türk vatandaşlarının ciddi bir kısmının, ülkenin sosyo-ekonomik sorunlarından Suriyeli mültecileri sorumlu tuttuğunu bize gösteriyor. İstanbul Bilgi Üniversitesinden araştırmacılar Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci tarafından 2018 yılında yürütülen bir araştırmaya göre, görüşülen kişilerin yüzde 71,4'ünün Suriyelilerin Türkiye'deki insanların işlerini elinden aldığına düşündüğünü ortaya koymaktadır. Görüşülenlerin yüzde 67,4'ü de Suriyelilerin suç oranlarını yükselttiğini iddia etmektedir (Semerci&Erdoğan, 2018: 91).

Diğer taraftan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün istatistikleri, Türkiye'de suç işleyen Suriyelilerin yüzdesinin düşük olduğunu, aynı zamanda 2017 ile 2018 arasında bu oranın 1.53'ten 1,46'ya düştüğünü göstermektedir.¹ Ancak bu verilere karşın mülteciler hakkında olumsuz bir imajın oluşmasında kitle iletişim araçlarının rolü tartışılmazdır. Kitle iletişim araçlarının büyük bir bölümü, ön yargılı, olumsuz bir mülteci imajı üretmektedir. Bunun yanında bazı politikacılar da yukarıda ifade ettiğimiz ulusal onur söylemi üzerinden siyaset üretmekte ve bu da kamuoyundaki genel huzursuzluğu artırmaktadır.

Bu huzursuzluk toplumsal şiddetin belirgin bir etiketleme davranışı ile birlikte gittiğini göstermektedir. Etiketleme davranışı, mülteciler hakkındaki söylem ve eylemlerde fazlasıyla kendini göstermektedir. Yukarıda sıralanan genel verileri spesifik hale getirmek adına mülteciler hakkında iki örnek olay üzerinden bu etiketleme davranışı ve buna eşlik eden siyasi ortam analiz edilecektir. Birinci olayda saldırganların ev sahipliği ve hayal kırıklığı temaları ön plana çıkarken, ikinci olayda ekonomi temelli ırkçı bir tema söz konusudur. İlk örnekteki Suriyeli mültecilere karşı gerçekleştirilen ve sonucunda 9 yaşındaki S.H ve annesinin yaralandığı, nefret söylemi kapsamındaki olaya dair haber metni şu şekildedir:

"Konya'da ırkçı saldırı -9 yaşındaki S.H., komşusunun baltalı saldırısına uğradı: "Polis bile, 'Bir daha olay olursa sizi Suriye'ye yollarız' dedi". Konya'da Suriyeli bir aile, saldırıya uğradı. Saldırıda Suriyeli ailenin küçük çocuğu da darp edilerek kolu kırıldı. Baltanın sopasıyla komşunun ağır darbelerine maruz kalan anne ve çocuk, olaydan sonra yaşadıkları mahalleden taşındı. *Medyascope*'a ırkçı saldırıyı anlatan aile kendilerine, "*Suriyelilerin hepsi ülkesine dönecek.*" denildiğini aktardı.

Ailenin iddiasına göre 25 Mart günü akşam saatlerine doğru yaşanan saldırıda hem dokuz yaşındaki S.H. hem de annesi ağır yaralandı. Olay yaşanmadan önce de komşularının sözlü tacizine uğradıklarını ve evlerinin suyunun kesilmesi gibi baskılar yaşadıklarını anlatan baba Muhammed Hamas, bu olaydan sonra taşınmak zorunda kaldıklarını söyledi.

1 İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerinden derlenen veriler: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/suriyelilerin-karistigi-suc-orani-yuzde-1-46ya-dustu/1289461>

Olay günü yaşananları ise dokuz yaşındaki S.H. şöyle anlattı:

“Apartmanın merdivenlerinde kedileri besliyordum. Hep oraya bizim yediklerimizden kalanları koymak için, kedileri beslemek için gidiyorum. Birden komşumuz olan kadın bağırdı. Hep kızıyor kedileri beslediğim için. Kendisi merdivenleri sildiği için binada kedi istemiyor. Bağırdıktan sonra ben kaçmaya başladım. Binanın kapısını kilitledi. Elinde kocaman bir sopayla koluma vurmaya başladı. Ben de elime bir şeyler alıp fırlattım. Sesleri duyunca annem de çıktı evden. Ona da vurdu. Bize hep, ‘Suriye’ye dönün’ diyorlar. Dönmezsek, bizi şikayet edip geri göndereceklermiş. Şimdi oradan taşındık. Okuluma da devam ediyorum. Ama kimseden korkmuyorum.”

Baba Muhammed Hamas da çok uzun süredir komşularının kendileri ile uğraştıklarını söyledi. Hamas, *“Saldırmadan önce de suyumuzu kestiler. Günlerce susuz kaldık. Mahallemizin imamı bize her gün su getirirdi. İçlerinde çok kötülük olan insanlar bunlar. Dokuz kişilik bir ailem var. Sanayide çalışarak aileme bakmaya çalışıyorum. Şimdi korkudan oradan taşındık. İşsiz kaldım. Avukat tutacak paramız bile yok. Lütfen bize yardım edin. Biz kimseye zarar veren insanlar değiliz. Polis bile, ‘Bir daha olay olursa sizi geri yollarız’ diyor. Sanki biz suçluymuşuz gibi. Kendim için değil, çocuklarım için yardım istiyorum.”* diye konuştu.”²

Bu haberde Suriyelilere karşı etiketleme davranışının yol açtığı saldırganlıktaki rahatlık göze çarpmaktadır. Apartmanın temizlikçisinin, bir apartman sakininin çocuğuna rahatlıkla saldırdığını ve çocuğun kolunu kırmakta tereddüt etmediği gözlemlenmektedir. Babanın iddiasına göre yetkililerden de benzer bir söylemi işiten ailenin sosyal ve hukuki olarak çift yönlü bir dışlanmaya maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu noktada etiketleme teorisinin ileri sürdüğü sosyal kontrol mekanizmalarının kimin lehine olduğu konusundaki ısrarı önemlidir. Zira kontrolden faydalanan ve zarar görene göre bir ev sahipliği duygusu gündelik hayatta kendiliğinden gelişmektedir. Yine yukarıda Greenfeld&Wu üzerinden ifade edilen ulusal onurun bu noktadaki önemi, ulus-devlet sürecinde oluşan asli vatandaşlık sonrasında seçili konumda olan bireylerin yeni politik düzene karşı duydukları psikolojik hırs ve öfke duygularının yarattığı gerilimde gizlidir. Mevcut toplumsal sınıfların ekonomik düzlemde yaşadıkları sıkıntı ve kuralızsızlık hali, mülteciler meselesinin yarattığı karmaşa ile kimlikler üzerinde de pratik edilmektedir. Zira ulus-devlet düzleminde asli vatandaş konumunda olan bireylerin apaçık bir tehdit hissiyle yaşadıkları bir vakıdır. Haberde Suriyelilerin sularının kesilmesi ile uyarılmaları da bu tehlike hissinin bir uzantısıdır ve ev sahipliği üzerinden bir tedip etme davranışını beraberinde getirmiştir.

Haberde dikkat çeken içeriklerden birisi de Suriyelilerin ülkelerine dönmeleri hususundaki vurgudur. Bu vurgu özellikle ekonomik gerilim noktalarında karşımıza çıkan bir itiraz biçimidir. Bu haberdeki bir başka ayrıntı saldırıda bulunan kişilerin mahallenin huzuruna dönük bir tedirginlikle mültecilere karşı çıkmalarıdır.. Yani mültecilerin ülkelerine dönmeye zorlanması doğrudan yaşam kültürleri arasında bir sürtüşmenin eseri olarak görünüyor. 2021 yılına ait bir araştırmada insanların Türkiye’nin son dönemde içinde bulunduğu ekonomik durgunluğun sorumlusu olarak Suriyelileri suçladıklarını ortaya koymuştur.³ Yani kültürel ön yargılar hali hazırdaki ekonomik koşulların etkisi altında görülmektedir. En azından bu kültürel dışlamanın tetikleyicisi olarak ekonomik koşulların etkili bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Ki ekonomik durgunluk bir zayıflığı ima ettiği için, pratikte gündelik hayatta en çok karşılaşılan unsurların olumsuz olarak değerlendirilip muhatap alınması kaçınılmaz olmaktadır. Bu muhataplık durumu, Brubaker’in popülizmde biz ve onlar arasındaki kutuplaşmış karşıtlık olarak tanımladığı, dikey ve yatay olarak iki boyutlu şemaya uymaktadır. Dikey boyutta, temel karşıtlık noktası, ülke ve halk için çok çalışan sıradan insanlar ile çoğunlukla yozlaşmış seçkinler arasında çizilir. Yatay boyutta ise asıl mücadele içeridekiler ve dışarıdakiler arasında gerçekleşir; yani toplumun değerlerini paylaşanlar ve değerlere düşman olanlar. Bu yabancı kategorisi, içerideki bazı iç düşmanlar için de geçerlidir (Brubaker, 2017: 1191 1192). İki düzlem de göz önüne alındığında mülteciler konusu hem siyasal elitlerin hem de halkın değerleriyle sorunlu olanların, onunla sürtüşenlerin muhatap alındığı iki yönlü bir gerilim hattını işaret eder.

İkinci örnek haber ise İzmir’de gerçekleşen bir hadiseye dayanıyor ve ekonomik bir sürtüşmenin yarattığı ırkçı bir temayı gözler önüne seriyor. Aralık-2021’de cereyan eden olayda Suriyeli işçilerin kaldığı bir evin ateşe verilmesi sonucu 3 Suriyeli hayatını kaybetmişti:

2 <https://medyascope.tv/2022/04/01/konyada-irkci-saldiri-9-yasindaki-s-h-komsusunun-baltali-saldirisina-ugradi-polis-bile-bir-daha-olay-olursa-sizi-suriyeye-yollariz-dedi/> (28.10.2022)

3 <https://www.voaturkce.com/a/suriyelilerin-en-buyuk-kaygisi-%C4%B1rkcilik-ve-ekonomi/5935931.html> (27.10.2022)

“İzmir’de ırkçı saldırı: Suriyeli üç işçi yakılarak öldürüldü.

İzmir’in Güzelbahçe ilçesinde bir fabrikada çalışan Suriye uyruklu üç işçi yakılarak öldürüldü. Sabah dört sıralarında mültecilerin kaldığı oda benzin dökülerek ateşe verildi, olayı gören diğer çalışanlar iş yeri sahibine, ambulans, polis ekipleri ve itfaiyeye haber verdi.

İzmir’in Güzelbahçe ilçesinde bir fabrikada çalışan Suriye uyruklu üç kişinin, geçtiğimiz 16 Kasım’da gece fabrikadaki ranzalarında uyudukları sırada K.K. isimli katil zanlısı tarafından üzerlerine benzin dökülerek yakıldığı iddia edildi. Yaralanan işçilerden Ahmed Al-Ali’nin (21), Mamoun Al-Nabhan’ın (23) ve Muhammed El-Bish’in hastaneye kaldırıldıkları, işçilerden ikisinin olayın ertesi günü yaşamını yitirdiği, bir kişinin ise bir hafta yoğun bakımda tedavi gördükten sonra hayatını kaybettiği ifade edildi.

İnsan Hakları Derneği İzmir Şubesi’nden yapılan açıklamada, yaşanan vahşetin ardından K.K. isimli katil zanlısının Güzelbahçe’de iki kişiyi daha bıçaklayarak yaraladığı, ardından polis tarafından yakalanarak gözaltına alındığı, daha sonra tutuklanarak cezaevine götürüldüğü belirtildi.

Açıklamada saldırının ırkçı saiklerle yapıldığı belirtildi.”⁴

Bazı haber sitelerinde saldırganın polis ifadesinde saldırıyı önceden planladığı aktarılmaktadır. Bu haberde ilgi çekici olan nokta katil zanlısının sıradan bir kişi olarak böylesi büyük bir hadiseyi planlayabilmesinde gizlidir. Önceki haberde geçen temizlikçi kadının niyetine benzer, fakat ondan daha kapsamlı bir eylemin gerçekleştiği bu hadisede, sıradan bir bireyin, bir vahşeti planlarken arkasında hissettiği kamuoyu desteğinin ne gibi felaketlere yol açacağı görülmektedir. Demografideki büyük değişimler ve buna ek olarak gözlemlenen yapısal krizler sonucunda ortaya çıkan duyguların yönetimi çok zordur ve siyasi açıdan sorumluluk gerektirir. Yukarıda Durkheim’dan referansla belirtildiği gibi toplumsal düzenin sarsıldığı bir durumda sivri duyguların yöneleceği mecrayı kestirmek zordur. Neticede toplumsal iş bölümü kesintiye uğrayacak ve hırslı kesimler öne çıkacaktır. Bu yaygın bir huzursuzluk ve güvensizlik durumunu tarif eder, zira toplumun büyük kesimi var olan pozisyonundan memnun değildir. Bu da toplumsal kontrolü zayıflatır. Durkheim’in geçiş dönemleri için ifade ettiği bu sosyal realitede insanlar kendi aralarında çekişmeye başlarlar çünkü kimse yerinden memnun değildir.

Salırganın ifadesinden saldırının ekonomik durumla ilgili bir gerilimden kaynaklandığı, fakat milli menfaatler gerekçe gösterilerek meşrulaştırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Zanlı emniyette şu ifadeleri vermiştir:

“İfadesinde cinayeti itiraf eden Korukmaz, 2001’de kendisine gizli görevler verildiğini iddia etti. Arabasında not kağıtları bulunduğunu anlatan Korukmaz, 1 yıl önce bulunduğu notta “Vatana ne yapabilirsin, borcun henüz bitmedi” yazılı olduğunu, bunu okuyunca notu istihbarat birimlerinin koyduğunu düşündüğünü söyledi. 3 ay önce arabasında bir not daha bulunduğunu, “Göreve devam” yazdığını iddia eden Korukmaz, “Bu notta 1 ay sonra bir not daha geldi. ‘Göreve başla, temizlik yap’ yazıyordu.” dedi.

BENZİN DÖKÜP YAKTIM

Emniyetteki ifadesinde, “*Son notta yazarlarla ülkemize gelen Suriyelilerin kastedildiğini düşündüm. Suriyeliler burada ucuz işçi olarak çalışmaya başladıktan sonra bana sigorta yapılmadı. İş yerinden de bu nedenle ayrıldım.*” dediği öğrenilen Korukmaz, notta yazdığını savunduğu plan için 16 Kasım’da harekete geçtiğini anlattı:

“*Cami tuvaletinde montumu ters giyindim. Arabamın bagajındaki benzini alıp şantiyeye gittim. Suriyelilerin kaldığı barakaya yöneldim. Amacım şahısları korkutup ülkelerine göndermek, iş yeri sahibine de gözdağı vermektir. Dış kapıdan girip benzin bidonunu yan yatırdım. Benzin barakanın içine akmaya başladı. Bez parçasını kapı altından içeri sokup tutuşturdum. Oradan ayrıldım. Üzerimdeki mont ve elbiselerimi hatırlamadığım bir çöp konteynırına attım.*”⁵

Ekonomik gerekçe ile ötekileştirici duyguların birleştiği bu dışlama davranışının iki yönü göze çarpmaktadır. Birincisi tekinsiz bir öteki unsurunun varlığı nedeniyle yaşanan gerilim ve buna itirazın grupsal aidiyetlerle gerekçelendirilmesi. Simmel’in vurguladığı gibi yabancı denilen unsur aramızda olduğu için değil, aramızdan

4 <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/izmirde-irkci-saldiri-suriyeli-uc-isci-yakilarak-olduruldu-1894800> (28.10.2022)

5 <https://www.yenisafak.com/gundem/izmirde-3-suriyeli-multecinin-yakilarak-olduruldu-iddia-edildi-3727020> (28.10.2022)

hiç gitmeyeceği için huzursuzluk yaratmaktadır. Ayrıca yabancı, toplumla bir yakınlık ilişkisi olmadığı için toplumun unsurlarına ve yönelimlerine karşı nesnel ve mesafeli bir duruşa sahiptir ve yer yer de kayıtsızdır (Simmel, 1971: 143-144). Bu kayıtsızlık durumu grup aidiyeti hisseden ve kendine bu anlamda rol biçen insanlar için kendini koruma güdüsüne bağlı bir duygusal patlama yaratır. Başta ekonomik olmak üzere yapısal birçok sorun, yabancıların varlığıyla ilişkilendirilir. Kişisel başarısızlıklar da doğrudan yabancıyla ilgilidir çünkü muhatap alınabilecek, ulaşılabilecek tek özne yabancıdır. Bu bağlantı yaygın toplumsal söylem, popülist siyaset ve medya kanalları tarafından sıklıkla inşa edildiğinden, mültecilerle fiziki teması olan kişilerin bu inşadan etkilenmemesi mümkün değildir. Bu bağlantı inşası toplumun elitleri tarafından üretildikçe, sıradan insanların hayatı idame etme hususunda yaşadıkları öfke kendine uygun zemin bulmakta ve yer yer rast gelinen şiddet olaylarının da meşrulaştırıcı saiki olabilmektedir. Diğer taraftan toplumsal uzlaşma söylemi ise daha sakin ve empatik duygulara hitap ettiği için kamusal görünürlüğü ve yayılımı düşük kalmaktadır.

Bu bağlamda etiketleme kuramı söylem gücünü elinde bulunduranları odağa alan bir yaklaşımla, marjinaliteyi azınlık bir birey ile bu tür bir bireyi cezalandırmak isteyenler arasındaki etkileşimin sonuçlarına dair bir çerçeve sunmaya çalışır. Bu bakış açısı, sosyal kontrol mekanizmalarına norm ve değer olarak sahip çıkan çoğunluk öznelerinin, tepki gösterdikleri azınlık grubuyla olumsuz bir iletişim kurmaları nedeniyle, bu durumun damgalanan kişilere karşı hissedilen gerilimin devam etmesine yol açtığını ve damgalanan kişinin kendi "olumsuz" imajını tepkisel olarak güçlendirebileceğini öne sürmektedir. Ev sahibi toplumlar doğal bir refleksle, yabancı olarak gördükleri bireyleri ruhsal ve fiziksel olarak diğer "normal" insanlardan ayırarak grup düzeyinde dışlanmış alt kültürlerin gelişmesinin şartlarını yaratırlar. Bu iki vakada da saldırıya uğrayan mültecilerin toplum ve kamu otoritesine karşı dışlanma hissiyle konuştukları, yasal zeminde haklarını savunamadıkları, ya da en hafif tabirle kamuoyuna karşı bir serzeniş içerisinde oldukları görülür. Etiketleme teorisi bu noktada dikkati dışlanmış kişilerden uzaklaştırıp, bunun yerine toplumdaki belirli bireyleri veya eylemleri "dışarıda" olarak belirleme gücüne sahip bireylere ve gruplara yönlendirmiştir. Zira kamusal etiketleme davranışının dışlanmış ve yabancı bireylere yönlendirilmesi, dışlanmış kültürün kopuşuna yol açarak "norm dışı"nın kendi kendini yeniden ürettiği sorunlu bir vasatı yaratır. (Lemert, 2000: 37).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Genellikle sapma davranışı söz konusu olduğunda ilk akla gelen, alt sınıfları ilgilendiren bir yaşam tarzı ve ona bağlı gelişen alışkanlık ve yatkınlıklardır. Mills bu kanaati eleştirirken teorisyenlerin dağınıklık ve yoksullukla sapma arasında peşin bir bağlantı kurma hatalarından bahseder ve sadece orta sınıf ahlakından yola çıkmalarını eleştirir (Mills, 1943: 173-74). Bu nedenle, bu çalışmada üst sınıflara mahsus olmasa da, toplumun genelinde yaygın olan bir davranış biçimine odaklanılmıştır. Yaygınlık mültecilere karşı negatif tutumun baskınlığıdır. Mülteciler konusunda toplumda bir huzursuzluk olduğu, insanların eski yapısal durumun bozuma uğramasından endişe duydukları açıktır. Kaldı ki sosyal düzensizlik teorisyenleri başta olmak üzere sapma konusunu çalışan birçok sosyal bilimciye göre, bir toplum alışlageldik sosyal düzene uygun düşmeyen yeni fikirlerle ve geleneklere maruz kaldığında, sosyal düzensizlik yükselişe geçmektedir. Yirminci yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, hızlı değişim dönemlerinde ve özellikle kitlesel göç meydana geldiğinde, düzensizliğin tüm toplumlarda yaygın olacağı öngörülebilir. W. Thomas ve Florian Znaniecki, sosyal düzensizliği, bireylerin davranışlarını kontrol etmede mevcut sosyal kuralların etkinliğinin azalması şeklinde tanımlamaktaydılar. Kendisini bir arada tutan tutkalın hızla eridiği bir toplumda, üyeler genellikle onları kural dışı faaliyetlerde (yani sapma davranışında) bulunma konusunda özgürleştiren yeni tutumlar geliştirir ve bu da sosyal düzeni zayıflatır. Özcesi, Thomas ve Znaniecki'ye göre, sosyal düzensizliğin en yaygın ve yoğun olduğu dönem sosyokültürel değişim dönemleridir (Thomas&Znaniecki, 1958: 35).

Aynı şekilde Robert Park da bir toplumun heterojen hale geldikçe, birincil ilişkilerin gerginliğe maruz kalacağını ve bunun da geleneksel sosyal kontrol mekanizmalarında bir fonksiyon yitimine yol açacağını ifade etmektedir. ABD'nin bahsi geçen bu döneminde kentleşme, sanayileşme ve nüfusun hareketliliği nedeniyle hızlı bir toplumsal değişim yaşanıyordu. Sözelimi Robert Park'a göre, köy topluluklarından şehirlere doğru harekete eşlik eden değişim, rutin yaşam biçimlerini ve geleneksel davranış düzenleme yöntemlerini bozuyor ve sosyal düzensizliğe yol açıyordu (Park, 2019: 106-107).

Yukarıda da ifade edildiği gibi tüm bu bakış açıları Amerikan orta sınıflarını merkeze alan bir yaklaşımın eseridir. Oysa dağınıklığı ve heterojenliği hedefe alarak yapılan sapma tarifleri tek yanlıdır. Bu çalışmanın odağında yer alan etiketleme kuramı da bu bakış açısını, orta sınıfları bir analiz nesnesi kılarak ortaya koymaktadır. Etiketleme teorisindeki ana odak noktası, tanımlama konumunda olan baskın kültür üyelerinin olumsuz olarak algıladıkları bireylere veya eylemlere nasıl tepki verdiğiidir. Teori, kuralların oluşturulmasında yer alan süreçlere, bunların uygulandıkları bağlama ve bunların sapkın olarak nitelendirilenler üzerindeki etkilerine odaklanır. Dolayısıyla, davranışın öznel tanımlarına ve bu şekilde etiketlenenler için sonuçları üzerindeki vurgusuyla, dikkati bireyin eyleminden daha fazla uzaklaştırır ve kurumsallaşmış sosyal kontrol süreçlerinin ve sosyal tanımların neyin (ve kimin) olduğunu belirleme yollarına doğru kaydırır. Kısacası, kişinin benlik algısını dönüştüren ve o kişiyi “sapkın bir kariyere” kilitleme sürecini başlatan, statüde belirgin bir değişikliğe neden olan şey, davranışın kendisinden ziyade bireyin davranışının sapkın olarak tanımlanmasıdır.

Öte taraftan beyaz yakalılarının da suç davranışını yaygın şekilde sahiplendikleri, kariyer basamaklarını çıkmada herhangi bir engelle karşılaşmayan varlıklı kesimlerde de sapma eyleminin olağan olabileceği çok önceden ortaya konmuş bir vakıadır (Sutherland&Cressey, 1978: 77-78). Amerikan orta sınıflarının Türkiye’deki karşılığı kültürel düzeyde bir çoğunluk olma hali olarak ele alınabilir, yani normatif ve makbul düşünce, kanaat, etik ve yönelimlere sahip olmak ya da normlara tehdit arz edebilecek odaklara karşı teyakkuzda olmak şeklinde yorumlanabilir. Fonksiyonalistler marjinal bireyleri ve mültecileri toplumun ayırksı unsurları olarak kodlayarak (sapmayı pragmatik bir şekilde tanımladıkları gibi), bu kodlamayı toplumun genelinin normatif değerlere sıkıca sarılmalarının bir nirengi noktası olarak yorumlamaktadırlar. Fakat bu çalışma öteki/yabancı unsurların, etiketleme davranışı yoluyla kamusal alanda hedefe konmalarının çelişki ve düzensizliği daha da artırdığı iddiasındadır. Zira bireylere atfedilen negatif etiketler çatışma lehine sahiplenilerek çatışmanın dozunu yükseltebilir. Hatta bazen dışlanan bireyler bu etiketleri bir statü gibi benimseyebilirler (Lemert, 1951: 38). Çelişkinin büyümesi ve çatışmanın şiddetlenmesi de bu yüzdendir. Modern vatandaşlık, bireylere kendi kendilerini yönetmeleri üzerinden belirli bir toprak parçasında ayrıcalık sunar. Bu ayrıcalığın da her topluma özgü dinamik ve statüleri vardır. Bununla beraber, bir toplumun en “marjda” addedilen kesimleri de kamuda görünür kılabilmesi, kendi olgunluğu, gücü ve özgüveni nispetindedir.

KAYNAKÇA

- American Psychological Association (2018). Hate crimes. <https://www.apa.org/topics/racism-bias-discrimination/hate-crimes>
- Baudelot, C.&Establet, R. (2008). *Suicide: The Hidden Side of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
- Brubaker, R. (2017). Between Nationalism and Civilizationalism: The European Populist Moment in Comparative Perspective. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 40, No. 8, pp. 1191-1226.
- Durkheim, E. (2005). *Suicide: A Study in Sociology*. London: Routledge.
- Greenfeld, L.&Wu, Z. (2020). Nationalism: The Modern Motive-Force. Janoski, T., Leon, C. D., Misra, J. & Martin, I. W. (der.), *The New Handbook of Political Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hacking, I. (1990). *The Taming of Chance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Lasswell, H. D. (1948). The Structure and Function of Communication in Society. Bryson, L. (Ed.). *The Communication of Ideas*. New York: Institute for Religious and Social Studies.
- Lemert, E. M. (1951). *Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behaviour*. New York: McGraw-Hill.
- Lemert, E. M. & Winter, M. (2000). *Crime and Deviance: Essays and Innovation of Edwin Lemert*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.
- Lilian, D. (2007). A Thorn by Any Other Name: Sexist Discourse as Hate Speech. *Discourse & Society*. 18(6).
- Marx, K. (1967). *Kapital*, Vol. I, New York: International Publishers.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
- Nachimas, D. & Nachimas, C. (1976). Content Analysis. Nachimas ve diğerleri (Ed.). *Research Methods in Social Science*, UK: Edward Arnold.

- Park, R. (2019). Community Organization and Juvenile Delinquency. Park, R.&Burgess, E. W. (der.) *The City*. Illinois: University of Chicago Press.
- Reckless, W. C. (1962). A Non-Causal Explanation: Containment Theory. *Excerpta Criminologica*, Vol. 1, No: 2.
- Semerci, P. U.&Erdoğan, E. (2018). Türkiye'deki Suriyeliler'i Düşünürken Sınırları Sorgulama. *Teorik Bakış*, (Mülteciler Sayısı), Sayı 10 (Mart).
- Simmel, G. (1971). *On Individuality and Social Forms: Selected Writings*, (Ed. By David N. Levine), Chicago: University of Chicago Press.
- Stempel, G. H. (1989). Content Analysis. Stempel, G. H. & Westley, B. H. *Research Methods in Mass Communications*: Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Stone, P. J. ve diğerleri (1966). *The General Inquirer: A Computer Approach to Content Analysis*, Cambridge: MIT Press.
- Sutherland, E. H. & Cressey, D. R. (1978). *Criminology*. New York: Harper & Row Publishing.
- Thomas, W. I. & Znaniecki, F. (1958). The Concept of Social Disorganization and Reorganization. Zaretsky, E. (der.) *The Polish Peasant in Europe and America*. New York: Dover Publications.
- Traub, S. H. & Little C. B. (1999). *Theories of Deviance*. Illinois: Peacock Publishers.
- UNHCR (2020). Global Report 2020. *The UN Refugee Agency*. https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/gr2020/pdf/GR2020_English_Full_lowres.pdf#_ga=2.130571663.1857405594.1654759559-404110257.1654759559

Web Siteleri:

- <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/suriyelilerin-karistigi-suc-orani-yuzde-1-46ya-dustu/1289461>
- <https://www.apa.org/topics/racism-bias-discrimination/hate-crimes>
- <https://medyascope.tv/2022/04/01/konyada-irkci-saldiri-9-yasindaki-s-h-komsusunun-baltali-saldirisina-ugradi-polis-bile-bir-daha-olay-olursa-sizi-suriyeye-yollariz-dedi/>
- <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/izmirde-irkci-saldiri-suriyeli-uc-isci-yakilarak-olduruldu-1894800>

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).